

Jan Torstenson

en subjektiv etik

ethos-polis II

filosofi

forord.

i 2002 til 2008 udgav jeg de fire små bind af "ethos-polis" eller "ethos-polis argumentet", med afsæt i Platons sociologi, som den er fremsat i "Staten", og Aristoteles' etik som den er fremsat i "Den nicomacheanske etik" og "Statslære".

her er så bind II, "en subjektiv etik", i en maskinsat udgave. også bind IV, "civilitet" eller "civiltilstanden", findes i en maskinsat udgave.

JT. april 2014

indhold:

I.

1. glæden/smerten ved adfærd	7
2. erfaring	8
3. udvikle praksis	10
4. identitet	12
5. mediering	12
6. meditativ praksis	14
7. vulkansk praksis	15

II.

1. værdier	17
2. styre med værdier	17
3. springet	18
4. intention og adfærd	19
5. adfærd som realitet	20
6. autor	21

III.

1. den subjektive fornemmelse	24
2. den subjektive fornemmelse modificeret	26
3. godt og skidt	27
4. fornuft	29
5. udvikling/afvikling af fornuft	30
6. rationalitet	31
7. objektiv fornuft	33
8. tesen	35
9. negation af tesen	36
10. tesen: ja/nej	37

IV.

1. individ og adfærd	38
2. to linjer fra Aristoteles	43

noter	46
-------	----

man kan sige at en myre er en myre, og en chimpanse er en chimpanse, og dermed er alt sagt og resten følger af sig selv.

men man kan ikke sige at et menneske er et menneske, og dermed er alt sagt og resten følger af sig selv.

mennesket er langt mindre end myren og chimpansen bundet til et bestemt adfærdsmønster og særlige livsomstændigheder.

som det ofte siges: mennesket fødes som ufuldbyrdet og er stadig under dannelse, tilblivelse, og til en grad er det os selv der forvalter dette: vi er givet som udkast og deltager selv i udformningen af dette udkast.

”et menneske” er en åben bestemmelse.

med anvendelse af Aristoteles’ mere almene model kan vi sige stort set det samme:

vi er som menneskelige individer givet med et materiale af muligheder, anlæg, evner og dispositioner, og vi bliver, som omstændighederne vil det, og som vi selv kan trække og skubbe, mere og mere en givet virkeliggørelse af disse muligheder.

vi er givet som genetiske ejendommeligheder, vores DNA såvel som vore fingeraftryk er unikke.

potentielt er en givethed, men ikke formningen, dannelsen af potentielt.

vi er givet som potentiel, og det vi bliver, er en virkeliggørelse, en version af dette potentiel.

I.

1. glæden/smerten ved adfærd

1.

Aristoteles siger at adfærd ledsages af glæde/smerte for den der udviser adfærden.

når jeg foretager mig et eller andet på en eller anden måde, graver haven eller vipper med lillefingeren, så ledsages denne adfærd af en følelse i mig, af glæde eller smerte.

adfærden kan være rigt glædeligt eller forfærdende smertelig.

vi kan supplere sprogbbruken: adfærd ledsages af en følelse af højere eller lavere tilfredsstillelse for den der udviser adfærden.

jeg kan altså have en adfærd der er rigt glædelig og højt tilfredsstillende, og jeg kan have en adfærd der er forfærdende smertelig og lavt tilfredsstillende.

2.

det kan hævdes at det er det samme som glæder alle mennesker og det samme som piner alle mennesker, og man kan sige, at mennesker er forskellige og det der glæder den ene kan være en pine for den anden.

så: lidt vil vi nok alle sammen have den samme fornemmelse ved den samme adfærd, og lidt vil vores fornemmelse ved en givet adfærd være ganske forskellig.

2. erfaring

1.

ved at udvise adfærd der ledsages snart af glæde og høj tilfredsstillelse, snart af smerte og lav tilfredsstillelse, gør vi erfaringer.

det og det havde jeg glæde af, det var behageligt, og det og det brød jeg mig ikke om, det var ubehageligt og pinagtigt: jeg opnår erfaringer.

som nyfødte børn har vi næppe nogen erfaringer, men hurtigt lærer vi, at noget er behageligt, glædeligt og befriende, og andet er ubehageligt, smerteligt og knugende: vi gør erfaringer.

2.

disse erfaringer kan vi kalde ”etiske”, for derved at skelne dem fra nyttige eller praktiske erfaringer, erfaringer med hvordan man bygger et hønsehus eller finder rundt i Berlin.

3.

ved en adfærd der er højt tilfredsstillende, opnår vi en god erfaring.

gode erfaringer er erfaringer af skridt og muligheder, der er attraktive og kan åbne spor og veje frem mod mere tilfredsstillende adfærd.

ved lavt tilfredsstillende adfærd opnår vi dårlige erfaringer.

dårlige erfaringer er erfaringer af det ubehagelige, af skridt der er fejlskridt, af muligheder og veje som fører til ingenting.

har man kun gjort dårlige erfaringer er man ilde faren: man ved en masse om hvad man skal undgå og holde sig fra, men kun lidt om hvad man kan holde sig til og hvad der er værd at have med at gøre.

hvis jeg rejser til Alperne og synes at det er pragtfuldt, så

har jeg gjort en god erfaring.

hvis jeg rejser til Alperne og har det elendigt der, og ikke kan døje hjergene, så har jeg gjort en dårlig erfaring.

hvis jeg har været i Alperne og på Sardinien og i Madrid og 1000 andre steder, og faktisk ikke kunne holde noget af det ud: der var intet der var bedre eller bare mindre slemt end noget andet: så har jeg gjort en masse erfaringer, dårlige erfaringer.

gode erfaringer har substans, giver os materiale, som vi kan arbejde videre med.

dårlige erfaringer har ikke megen substans. vi lærer meget lidt, om overhovedet noget.

med dårlige erfaringer kan man næppe opnå andet end at blive forvirret, fortvivlet og desperat.

4.

man skal lære af sine fejltagelser, af skade bliver man klog. javel, altså at vi ikke gentager vores fejltagelser. men det er ikke nogen rig eller frugtbar vej, fejltagelsernes og de dårlige erfaringers vej.

jeg står i et rum med 15 låger og bag en af lågerne står en stabel tallerkner. det er simpelt for mig at prøve mig frem: er det ikke den første eller den anden låge, så er der i hvert fald kun 13 tilbage: jeg kan lære af mine kiksere og vil støt nærme mig lågen med tallerkner.

men hvis antallet af låger er uendeligt, kan jeg næppe lære af mine fejltagelser: jeg kan åbne nok så mange låger, men hvad har jeg lært? intet. jeg gør ingen fremskridt, jeg nærmer mig ikke, jeg spilder bare tiden.

og hvis jeg faktisk skulle komme til lågen med tallerkner, så beror det på held og tilfældighed, og er ikke baseret på nogen form for erfaring.

hvis jeg derimod får færtten af risengrød, og følger sporet,

når det bliver varmere og koldere og til sidst finder risengrøden, er det ikke ved en tilfældighed: jeg følger mine gode erfaringer, færtten, det varme spor, og skipper de dårlige erfaringer, vildvejene, indtil tampen brænder, og jeg kan sætte tænderne i risengrøden.

3. udvikle praksis

1.

ved en adfærd der er tilfredsstillende opnår vi en god erfaring, erfaringen af en mulighed, en vej.

ved en adfærd der er smertelig og utilfredsstillende erfarer vi en ikke-mulighed, en ikke-vej.

vi kan akkumulere erfaringer, af skridt der var gode og skridt der var dårlige, sådan at vi kan gå ad de gode veje og undgå de dårlige veje.

vi kan bevæge os frem over en adfærd der glæder os, mod stadigt mere tilfredsstillende adfærd, og sådan at vi undgår smertelig og lavt tilfredsstillende adfærd.

hvis jeg har beskæftiget mig med det ene og det andet og det tredje, kan det være at jeg efterhånden beskæftiger mig med det der passer mig bedst og går bedst for mig.

og det der passer mig knap så godt og går knap så godt for mig, det kan være at jeg kapper det af.

det er glæden/smerten ved vores adfærd som fortæller os om vi er på den rigtige eller den forkerte vej. hvis vores adfærd bliver stadigt mere tilfredsstillende, og mængden af lavt tilfredsstillende adfærd bliver stadigt mindre, er vi på den rette vej.

hvis vores adfærd bliver stadigt mere pinagtig og lavt tilfredsstillende, er vi på den forkerte vej.

2.

en adfærd kan være indledningen til en serie af adfærd, et mønster: man begiver sig ud i en adfærd og man hænger på, i en adfærdsserie, et adfærdsmønster.

en given praksis, et givent adfærdsmønster, implicerer givne omstændigheder og dermed en givet adfærd, ligesom en anden praksis, et andet mønster, vil implicere andre omstændigheder, og en anden adfærd.

en given praksis er forstærkende på den måde, at der skabes nye muligheder og lejligheder til adfærd på disse frekvenser og i overensstemmelse med dette mønster, men selvfølgelig ikke på andre frekvenser, forbundet med andre former for praksis, andre mønstre.

når man vælger og opretholder et givent mønster, er der dermed en mængde adfærd som man vælger fra, adfærd som ville forudsætte andre former for praksis, andre mønstre.

hvis man skriver digte har man måske meget tid og ikke mange penge. man går meget med sig selv og ser på solen og snakker med fuglene og ligger på græsplænen, og får ideer til digte.

hvis man tegner huse vil man være særlig opmærksom på huse og indretning og møbler, og vil oplagt få ideer til konstruktioner og design. desuden kan man få venner og kolleger der er optaget af det samme, og er man heldig får man en god løn, kan bo godt og holde dyre, men korte ferier.

om en person bliver keramikker eller psykolog gør en ganske stor forskel.

den adfærd som man kan og vil udvise, og den tilfredsstillelse ved adfærd som man opnår, og de erfaringer som man gør, vil variere fra mønster til mønster.

4. identitet

man kan opleve at der er en relation mellem ens adfærd og en selv: adfærden fornemmes konsistent med en selv.

dette kan vi kalde: identitet.

det kan være oplevelsen af rig overensstemmelse og stærk forbindelse, en stærk identitet, eller det kan være oplevelsen af svag overensstemmelse, vakkende forbindelse, men dog en oplevelse af identitet.

hvis man ikke fornemmer nogen overensstemmelse mellem ens adfærd og en selv, at adfærden for så vidt er ganske fremmed for en selv, må man sige at denne relation er skippet, forsvundet, eller aldrig øjnet og etableret. altså: et fravær af identitet eller tab af identitet.

dette er ikke "identitet" som at være "identisk med sig selv", "uforanderlig", men en flydende identitet, en stadigt vekslende overensstemmelse mellem ens adfærd og en selv.

det er ikke at blive hængende i en attitude eller figur, at krybe i en rolle, eller gå ind i et billede.

her kan man opnå en fin overensstemmelse mellem adfærden og rollen, men vil næppe opleve en overensstemmelse mellem adfærden og en selv.

5. mediering

1.

impulser til adfærd opstår i os, som tilskyndelser til adfærd: det kan være en voldsom trang til adfærden, eller noget man kunne tænke sig ved lejlighed, som forslag, ide, mulighed.

i og med at der gives et indfald, en indskydelse, er der præsenteret en given mulig adfærd.

impulsen kan føres frem og blive omsat til adfærd, eller impulsen kan henlægges og glemmes.

2.

adfærd er impulser omsat til adfærd, impulser realiseret i adfærd.

adfærd er mere eller mindre tilfredsstillende for den der udviser adfærden.

impulser, der melder sig, er altså impulser til adfærd der kan være højt tilfredsstillende og impulser til adfærd der kan være lavt tilfredsstillende.

3.

mediering er en refleksion, en overvejelse, en respit, mellem impuls, indfald, tilskyndelse, og handling, adfærd.

impulser og indfald kan betragtes, vejes, vurderes og bedømmes, fra de opstår og på vejen frem til at de måske udføres som adfærd: nogle impulser og indfald kan man støtte og bære frem, andre kan man lade falde og glemme.

impulser er et materiale, som vi kan fremme og nedtone, vælge og fravælge, på deres vej mod eventuelt at blive omsat til adfærd.

4.

erfaring fra hidtidig praksis kan hjælpe os til at vurdere impulser og indfald, sådan at vi udfører impulser, der så vidt vi har erfaret og formoder vil give højt tilfredsstillende adfærd, og vi undlader at udføre impulser, der så vidt vi har erfaret og formoder vil give lavt tilfredsstillende adfærd.

på den måde kan vi opnå at mængden af den faktiske udførte adfærd er optimalt tilfredsstillende.

5.

det kan hævdes at i og med at der er givet en impuls, er adfærd ud fra impulsen også givet: dette forhold kan kun undgås ved at standse og blokere impulsernes vej mod at blive til adfærd.

dette er ikke nødvendigvis holdningen her.

impulser, indfald og tilskyndelser, der melder sig, og driver frem mod eventuelt at blive udført som adfærd, kan være svage, spage, lavstemte indfald og tilskyndelser, eller de kan være stærke, krævende, påtrængende tilskyndelser og indfald, som kun hvis de ikke direkte fravælges, standses og bremses, vil sætte sig igennem som adfærd.

man kan næppe sige, at svage, lavstemte impulser vil give højt tilfredsstillende adfærd, og næppe heller at netop stærke, brølende impulser vil give højt tilfredsstillende adfærd.

men vi har utvivlsomt svage, lavstemte impulser, som, hvis vi hører og ser dem, lover højt tilfredsstillende adfærd, ligesom vi har brølende og krævende impulser der alene lover lavt tilfredsstillende adfærd.

6. meditativ praksis

1.

i en meditativ praksis vil et maksimum af de spage og lavstemte impulser, der lover højt tilfredsstillende adfærd, blive hørt, plejet og båret igennem til adfærd, og impulser, der lover lavt tilfredsstillende adfærd, hvor brølende, krævende og imperielle de nu er i en rolig praksis, vil i et maksimum falde ned, fade ud og bliver ikke omsat i adfærd.

impulser og indfald opstår og glider frem, og med opmærksomhed og medviden udføres de impulser der lover højt tilfredsstillende adfærd, og ikke de impulser, der lover lavt tilfredsstillende adfærd.

7. vulkansk praksis

1.

en vulkansk praksis er, som den beskrives her, en deroute, er afvikling af praksis mod stadigt lavere tilfredsstillende adfærd.

måske skelner man ikke mellem højt og lavt tilfredsstillende adfærd, måske har man ikke meget af et materiale af erfaringer, og kan ikke skelne mellem impulser, der lover højt tilfredsstillende adfærd, og impulser, der lover lavt tilfredsstillende adfærd.

ihvertfald må man forestille sig at mængden af adfærd bliver stadig lavere tilfredsstillende, med efterfølgende uro og desperation, og at impulser og indfald mere og mere får karakter af rasende lidenskaber, feberagtige besættelser, som hvis de ikke direkte blokeres og nedkæmpes, vil sætte sig igennem som adfærd.

samtidig vil man ikke høre de mere sagte og måske storslåede impulser, impulser og tilskyndelser må være stadigt mere brølende for at blive registreret og opfattet: døvheden tiltager med larmen, og larmen tiltager med døvheden.

dette i en acceleration, hvor adfærden bliver stadig ringere tilfredsstillende, samtidig med at forstyrrelsen fra de glohede og afsindige tilskyndelser bliver stadig mere total, indtil alle diger bryder sammen og vulkanen raser.

impulser og tilskyndelser vil optræde med en sådan imperiel styrke, et sådant krav, at momentet af respit, medieringen, reelt forsvinder, og systemet er kortsluttet.

man styrer ikke længere sig selv, man er blevet en funktion af rasende begær og vanvittige luner og besættelser.

2.

Platon beskriver i "Staten" forskellige samfundstyper og de tilsvarende karaktertyper. for Platon er tyranniet og tyrannen bunden af elendighed.

"hvis nogen siger til ham, at nogle glæder kommer fra gode tilbøjeligheder, og bør opmuntres og værdsættes, mens andre kommer fra dårlige tilbøjeligheder, og bør disciplineres og kontrolleres, vil han ikke høre efter, men ryster på hovedet og siger at alle glæder er ligeværdige og skal have samme ret". (334)

"er det ikke sådan, at det seksuelle begær i lang tid er blevet kaldt en tyran, og er der ikke også et strejf af tyran over en mand som er beruset, og den forrykte der i sit afsind forestiller sig at han kan kontrollere guder og mennesker, og er helt klar til at prøve på det?

det tyranniske menneske forener i sig, om det er givet fra naturens hånd, eller erhvervet ved vane, eller begge dele, en tilstand af beruselse, begær og vanvid". (346)

"hans begær, lidenskaber og passioner farer rundt i hovedet på ham som en bisværn, ophedet af røgelse, parfume, blomster og vin. fra et liv i udsvævelser tager begæret nu vanviddet i sin tjeneste. anstændige opfattelser og ønsker, og enhver følelse af skam, der stadig skulle være tilbage, bliver dræbt eller smidt ud, indtil enhver disciplin er fejlet væk, og vanviddet tilegner sig dens plads". (346)

"tyranniseret af sit begær bliver han i virkelighedens verden, hvad han før kun af og til var i sine drømme. han vil ikke afstå fra noget, intet helligt, intet mord, om aldrig så forfærdende. begæret driver ham, som en dispot uden grænser eller lov, til enhver fidus, der giver en fordel, det hele forstærket af det dårlige selskab som han holder sig, og af de tilbøjeligheder som disse onde handlinger har frigjort i ham selv" (348)

II

1. værdier

erfaringer er registreringer af glæde/smerte ved adfærd.

ved at gøre erfaringer samler vi et materiale, der kan struktureres og omstruktureres: man vil kunne se linjer og mønstre, perspektiver og kombinationer: materialet kan bearbejdes til mere generelle udtryk for erfaring: værdier og ethos.

vi kan huske og summere op og bearbejde erfaring, og vi kan tænke fremad, sætte projekter og formodninger.

værdier er indsigter, erkendelser, men også formodninger: måder, veje og indstillinger, som vi har erfaret er glædelige og rige, og måder, veje og indstillinger, som vi formoder vil være glædelige og rige.

og tilsvarende kan dårlige erfaringer bearbejdes til erkendelser og formodninger: måder og veje som vi lader ligge, holder os fra, som vi har erfaret og formoder er ubehagelige og smertelige.

2. styre med værdier

1.

vi kan betragte indfald og impulser til adfærd og overveje om vi skal udføre disse impulser som faktisk adfærd: fra materialet af impulser og indfald kan vi vælge adfærd som vi ønsker, og fravælge adfærd som vi ikke ønsker.

impulser og indfald kan vurderes i forhold til erfaringer, værdier og ethos.

herved kan vi styre vores adfærd med værdier.

når vi styrer vores adfærd med værdier, kan vi se værdierne anvendt i adfærden, og har muligheden for at vurdere disse

værdier. vi kan gøre erfaringer med vores værdier, projekter og formodninger.

er adfærden sådan som man ønsker det og den passer en, er de værdier, normer og hensigter som man anvender, sådan som man ønsker det og det passer en.

ved at evaluere adfærden kan vi evaluere de anvendte værdier, og kan justere og korrigere disse værdier.

2.

værdier og projekter kan være implicerede, underforståede, ikke-udtalte, ikke-fremlagte, ubelyste.

sådanne bortgemte og uerkendte værdier, som man anvender i sin praksis, kan man selvfølgelig ikke vurdere, og heller ikke justere eller korrigere.

hvis man sejler efter en kurs, der ikke er stukket ud, og ikke udsagt, kan kursen klart ikke diskuteres og vurderes, og man kan ikke registrere afvigelser fra kursen eller foretage korrektioner af kursen.

den tilnærmelsesvise belysning og eksplikation af de værdier som vi anvender, er en forudsætning for at anskue og vurdere disse værdier, og eventuelt tone dem op eller ned, trække dem ud eller tage dem mere ind.

3. springet

vi kan tale om initialomstændigheder: de indledende omstændigheder, hvorpå der følger et begivenhedsforløb.

initialomstændighederne kan være et arrangement, en opstilling, en scenografi, og følgende er der så et begivenhedsforløb.

en forsøgsopstilling i en fysiktime: tingene stilles op, rettes ind, og læreren siger: nu vil der ske det og det.

det kan hævdes at når man kender initialomstændighederne, kender man også forløbet. når man reproducerer givne initialomstændigheder, reproducerer man et givent begivenhedsforløb.

med et sådant suverænt kendskab til initialomstændighederne, og dermed til begivenhedsforløbet, kan det faktiske begivenhedsforløb forekomme trivielt og uinteressant, man kan regne en undersøgelse af begivenhedsforløbet for overflødig.

man ser måske det som man ved vil ske, og ser ikke hvad der faktisk sker, og vil ikke registrere faktorer og forløb som viser sig anderledes end beregnet. på den måde afskærmer man sig fra muligheden af at korrigere og justere sit arrangement og sine forudsigelser.

men begivenhedsforløbet fremgår ikke entydigt af initialomstændighederne.

vi vil aldrig have mere end et mangelfuldt kendskab til initialomstændighederne, og kan derfor kun med sandsynlighed, men ikke med vished forudsige begivenhedsforløbet.

et fysikforsøg i en skoleklasse er ikke lykkedes derved at tingene er stillet korrekt op: vi ser først om forsøget lykkes efter hensigten, når vi følger det faktiske begivenhedsforløb.

der er et spring fra initialomstændighederne til begivenhedsforløbet, fra det man mener der vil ske, til det der faktisk sker.

4. intention og adfærd

man ved hvad man har i sinde at gøre, og tager det for en givet sag, at det også er det man gør. man kender sine holdninger og hensigter, og kender dermed også sin adfærd.

manden er en god mand, han har en god vilje: men hvad så hvis mandens adfærd er ubehagelig og generende?

er det fordi den gode mand ikke altid har en heldig hånd, når

han skal omsætte sin gode vilje i god adfærd?

og hvis man siger til den gode mand, at hans adfærd er kluntet og ubehagelig, bliver han så en vred mand, der tror at man anfægter hans gode vilje?

det kan ske at intentioner, motiver, årsager og hensigter i den grad fortryller, at den faktiske adfærd toner væk til forsvinding.

man bevæger sig i intentionens suppe, en let drømmende tilstand af interaktiv solipcisme: hvad der reelt sker, den faktiske adfærd, er gemt væk bag en skærm af motiver og bevæggrunde.

5. adfærd som realitet

1.

adfærd fremgår ikke entydigt af intentioner og hensigter, som de nu mere eller mindre er klargjorte, adfærd er ikke en funktion af påståede intentioner og indstillinger: der er et spring fra det der ligger forud, af intentioner osv. og til den faktiske givne adfærd.

om en adfærd er udført ud fra aldrig så gode motiver og aldrig så sublime hensigter, så kan aktøren dog ikke gøre krav på at adfærd derfor også er god og sublim. en ting er hensigter, intentioner, noget andet er den faktiske adfærd: hvordan falder den ud, hvordan er den?

adfærd fremtræder ikke eksklusivt i lyset af aktørens påståede eller indbildte intentioner: idet adfærd er afleveret, har den sluppet sit udgangspunkt i hvad der måtte være af tilbøjelighed og intention, og er sat ind i verden, som værk, realitet.

hvori så adfærd består, hvad der faktisk bliver gjort og sker, kan næppe siges entydigt, hverken af aktøren selv eller

af nogen anden: men adfærden er der, foreligger, og kan anskues.

fra intention til realisation sker der en konkretisering. selv en meget omhyggelig plan for en bro bliver konkretiseret idet broen bygges. ligesådan er adfærden en konkret faktor i en konkret situation.

det der faktisk sker, den faktiske adfærd, ligger hinsides intention, indstilling og ethos: som en konkretion, en realitet, et værk.

2.

fra påståede intentioner og hensigter kender vi ikke den faktiske adfærd.

og fra påståede intentioner og hensigter kender vi ikke de indstillinger og intentioner der faktisk er i spil.

ved at se på den faktiske adfærd, såvidt som vi kan skelne den, kan vi se intentioner og hensigter der er inde, som perspektiver i adfærden: faktiske intentioner og indstillinger er demonstreret i adfærden, lagt frem i adfærden.

med et blik for den faktiske adfærd vil man kunne aflæse sine intentioner og hensigter i adfærden, og kan nå til øget klarhed over hvad man arbejder med af indstillinger, værdier og ethos, og har muligheden for at korrigere og justere.

6. autor

1.

man er medvidende om sin adfærd, og vedgår adfærden: det er min adfærd, det er mig der gør sådan og sådan: der er en forbindelse mellem adfærden og mig.

til forskel fra at man skubber adfærden fra sig: det er ikke mig og det er ikke min adfærd: der er ingen forbindelse mellem adfærden og mig

det kan til og med være sådan at man tager afstand fra sin egen adfærd, ikke momentant men permanent: man udøver en praksis af adfærd – og tager afstand fra den, og fortsætter denne praksis, og fortsætter med at tage afstand fra den.

her vil der vel ske det, at man mindre og mindre registrerer sin faktiske adfærd: man udviser denne adfærd, og tager afstand fra den, og sanser mindre og mindre hvad det er man gør.

2.

man er medvidende om sin adfærd og man vedgår adfærden.

her tales om at ”vedgå” sin adfærd, ikke om at ”stå ved” sin adfærd.

jeg kan vedgå at jeg har sagt og gjort sådan og sådan, men derfor står jeg ikke nødvendigvis ved det som jeg sagde og gjorde.

jeg vedkender mig min adfærd fordi den er brilliant og fortræffelig på alle leder og kanter, og hvis den ikke var det, ville jeg klart ikke vedkende mig denne adfærd.

det er ikke hvad vi forsøger at sige.

jeg kan vedgå en givet adfærd, også selvom den er uheldig og styg. jeg kan vedkende mig en adfærd, og samtidig tage afstand fra denne adfærd. man kan vedgå en givet adfærd, som man har udvist, også uden at være forpligtet til at forsvare denne adfærd.

3.

når vi udviser en adfærd kan denne adfærd have konsekvenser som vi både har forudset og haft til hensigt, og vi kan vedkende os denne adfærd og disse konsekvenser.

men en adfærd kan også have utilsigtede, uforudsete og marginale konsekvenser. skal vi så sige: disse marginale konsekvenser ligger udenfor mit gebet, min horisont, de er ikke

mit bord: nok kan jeg vedkende mig adfærden, men jeg kan ikke vedkende mig disse marginale konsekvenser af adfærden: hvordan skulle jeg kunne vedkende mig konsekvenser af min adfærd, som er aldeles utilsigtede, helt uforudsigelige og marginale?

eller må vi sige: jeg vedgår adfærden, og kan ikke afvise det forhold at adfærden havde disse marginale konsekvenser, noget beklageligt, overset, et kiks, en begrænsning.

4.

at vedkende sig sin adfærd er at vedkende sig et ansvar for adfærden.

ens adfærd udgår fra en selv, man er subjekt for adfærden, bevæger, autor for adfærder: man er ophavsperson og har et ophavs-ansvar for sin adfærd.

man vælger sin adfærd, adfærden er ikke fravalgt, adfærdserien er tilvalgt, opretholdt og ikke fravalgt.

man har et ansvar for de vaner man danner, vaner som man accepterer og ikke fravælger.

og man har et ansvar for de værdier og den ethos som man anvender, og de holdninger og indstillinger, projekter og hensigter som man anvender, og for korrektion og justering af dette program.

man er autor og ansvarlig, ikke bare for sin adfærd, men også for sin ethos.

man er styrmand på sit skib: man sætter sejl, lægger kurs og har et tag i rorpinden.

men er jo ikke herre over vind og vejr.

III.

1. den subjektive fornemmelse

1.

et menneskeligt individ er givet med en egenhed, et gemyt, en svingning, som er unik, ligesom individets genetik er unik.

i og med at vi eksisterende har vi en subjektiv, individuel fornemmelse; subjektivt kan vi høre, se, lugte, smage og sanse, subjektivt kan vi registrere, opfatte, opleve og erfare.

vi har en subjektivitet, en egenfølelse, en egensvingning, en egensmag.

2.

vi kan føle glæde/smerte ved vores adfærd, vi kan danne erfaringer og udvikle praksis, vi kan opbygge værdier og ethos, og vi kan til en grad styre vores egen adfærd, alt sammen subjektive kategorier, baseret i en subjektiv fornemmelse.

3.

vi kan vurdere proportioner: hvad er stort, hvad er småt, hvad er nært, hvad er fjernt, hvad er let og hvad er tungt. og: hvor lang tid er der gået: 1 minut, 1 time, 1 år?

vi kan vurdere vægt, fylde og dimension: vejer appelsinen 25 gram, 80 gram, 120 gram? hvor meget vand er der i bunden af gryden: 1 deciliter, 20 deciliter, 50 deciliter? og bordpladen: er den 80 cm, 1 meter eller 120 centimeter?

vi kan se hvad der er rimeligt og hvad der ikke er, hvad der er greb og fejlgreb og overgreb, hvad der er væsentligt og uvæsentligt, rigtigt og forkert.

smag, vurdering og dømmekraft tager udgangspunkt i os selv, er funderet i en subjektiv fornemmelse.

4.

den subjektive fornemmelse kan udvikles, trænes og øves. vi kan øve øjnene i at se, ørerne i at høre og næsen i at lugte. vi kan træne fornemmelsen af behageligt og ubehageligt, ret og rimeligt, skidt og forkert; vi kan skærpe finfølelse.

vurderinger, bedømmelse af proportioner, vinkler og meninger kan blive bedre, ved øvelse.

5.

subjekt og subjektiv er termer der ofte anvendes med negativ ladning: det kan siges at en argumentation er stærkt ”subjektiv”, dvs. følelsesbetonet og usaglig, til forskel fra ”objektiv”: nøgtern, uhildet, nuanceret.

”et subjekt” er en ringeagtende vending om en person: en subsistensløs, en døgenigt, en bums, som vi ser dem afbilledet hos Storm Petersen.

mere regulært bruger man termen i udtryk som ”subjektiv vinkel” og ”subjektiv begrænsning”. vi taler om ”subjektet” i en sætning, agens. og man taler om at blive gjort til ”objekt”, ting, implicit synes det, til forskel fra at være: ”subjekt”.

6.

en anden term der anvendes er ”smag”.

traditionelt har man talt om ”at have smag” i betydningen: sans, præference, vane, ofte som ”god smag”, ”dårlig smag” og ”ingen smag”.

vi taler om ”smag” i den samme betydning: sans, præference, vane: en subjektiv og subjektivt funderet smag.

2. den subjektive fornemmelse modificeret.

vi nævner det subjektive moment: subjektiviteten og fornemmelsen baseret i subjektiviteten.

det kan hævdes at den subjektive fornemmelse er præget af almene normer, klicheer, stereotypier og almindelig kulturel dressur, så vi ikke kan skelne mellem hvad der er påduttet, afkalkeret og overtaget, og hvad der er en fornemmelse baseret i vores egen subjektivitet:

vi kan ikke uden videre påstå den subjektive fornemmelses klokkeklare oprindelighed, eller en uspoleret egenhed, som uden tøven fortæller os hvad vi kan lide og ikke lide, og hvad vi synes er godt og rimeligt.

med dette forbehold er vi dog langt fra den påstand, at den subjektive faktor ikke findes, at fornemmelser og vurderinger ikke kan funderes i subjektiviteten, fordi subjektiviteten ikke er der.

vi har muligheden for ved erfaringer og opmærksomhed at finde frem til den del af vores smag, fornemmelse og vurdering, der er vores egen, stemmer med vores egen subjektivitet.

vi kan veje normer, holdninger og vurderinger på den subjektive vægt: er det noget jeg kan lide, er det noget jeg kan bruge, og hvad kan jeg bruge det til, eller: hvad bruger det mig til og hvad synes jeg om det.

vi kan acceptere og godtage, og vi kan afvise og fravælge, og ved erfaringer og praksis kan vi skærpe fornemmelsen for hvad vi kan lide, hvad vi synes er rimeligt, hvordan vi ser tingene: den subjektive fornemmelse.

forud for hvad vi måtte have pådraget os af dannelse og indstillinger, har vi subjektet og den subjektive fornemmelse. vi kan gå bagom det kulturelle program og udfinde den subjektive vinkel, den subjektive fornemmelse, subjektiviteten.

3. godt og skidt

1.

det jeg kan lide, det jeg bryder mig om og trives med, det som jeg synes er afvekslende, underholdende, opbyggeligt og interessant – det synes jeg er godt.

det jeg ikke kan lide, det der er ubehageligt, ødelæggende, nedbrydende og urart – det synes jeg er dårligt og skidt.

selv for en baby er der noget som vedkommende kan lide, måske ligefrem elsker og trives med, og noget som vedkommende ikke bryder sig om, men kvalmes ved, hader og afskyr.

det jeg ser som godt er ikke nødvendigvis behag, fryd og nydelse: jeg kan måske lide at grine, eller kan lide at der sker noget, jeg elsker måske spænding, jeg ser måske det kluntede som godt, måske det raffinerede, måske det robuste og uafhængige.

når jeg ser noget som godt, bunder det på den måde i en følelse, min subjektivitet, mig selv. når jeg siger at noget er godt, er det et udtryk for min smag: det kan jeg lide, det behager mig, det er værd at have med at gøre.

og tilsvarende når jeg ser noget som dårligt, afspejler det en følelse, er et udtryk for min smag, mit gemyt, min subjektivitet.

2.

jeg kan vænne mig til at det og det kan jeg lide, det synes jeg er godt, og det og det kan jeg ikke lide, det synes jeg er skidt og slemt.

og så måske spørger jeg: kan jeg virkelig lide det, synes jeg virkelig at det er godt? måske kniber jeg mig i armen: er det nu godt, eller er det ærlig talt lidt halvskidt?

jeg kan ændre smag og ændre opfattelse, som nuance og modifikation, eller radikalt: så det jeg engang mente var godt,

mener jeg nu er skidt, og det jeg engang mente var skidt, mener jeg nu er godt.

3.

det kan være sådan at jeg har en meget klar fornemmelse af hvad jeg kan lide og synes er godt, og hvad jeg ikke kan lide og synes er dårligt.

og det kan være sådan at jeg kun har en vag fornemmelse af hvad jeg kan lide og ikke lide, og måske også er temmelig ligeglad: det ene er meget godt, men det andet er også meget godt.

og det kan være at jeg mere og mere finder ud af hvad jeg kan lide og bryder mig om og synes er noget værd, og hvad jeg ikke bryder mig om og ikke kan lide.

4.

langt hen ad vejen kan det ske at du og jeg og så mange andre er stort set enige om hvad vi kan lide og synes er godt, og hvad vi ikke kan lide og synes er skidt og dårligt.

men der kan være ganske store forskelle, helt ud til at det jeg ser som behageligt og godt, ser du som ubehageligt og skidt.

mit udsagn om hvad jeg kan lide og synes er godt, bygger på mit gemyt, min smag, min vinkel, og dit udsagn om hvad du kan lide og synes er godt, bygger ligesådan på dit gemyt, din smag og din vinkel.

udsagn om godt og skidt kan forekomme mere eller mindre behagelige og appetitlige, både for andre og for en selv, men er foreløbige og tilnærmelsesvise, anfægtelige, diskutabile og ikke hævet over tvivl: det er subjektive udsagn med de begrænsninger der ligger i det.

5.

jeg kan godt lide Rembrandts malerier og tegninger, og jeg bryder mig ikke om stegt flæsk.

det er min smag, måske en ganske udbredt smag, måske en

meget lidt udbredt smag, det gør ingen forskel.

udsagn om hvad man kan lide og synes er godt, eller ikke kan lide og synes er skidt og slemt, kan måske begrundes. mere eller mindre overbevisende: der kan anstilles overvejelser over komposition og farve, eller foreslås teorier om traumer og fobier, men smag og præference refererer sig ultimativt til subjektiv fornemmelse, et subjekt, og kan ikke endeligt begrundes.

6.

hvis mange mennesker med stor indsigt mener at noget er godt, kan man fejlagtigt tro at det er en kendsgerning at dette noget er godt.

mange mennesker regner Rembrandt for en god maler. men hvis man herfra hævder at det er en kendsgerning at Rembrandt var en god maler, så bevæger man sig fra kategorien af værdipåstande over til kategorien af kendsgerninger. fejlagtigt.

det er ikke en kendsgerning at Rembrandt var en god maler, det er en værdipåstand.

og her altså: en påstand baseret i smag, præference og subjektiv fornemmelse.

4. fornuft

hvad er egentlig det fornuftige?

vi taler om fornuft, snusfornuft, sund sans, at komme til fornuft, og om at være fra sans og samling, fra vid og sans.

vi har anlæg for at registrere rimelighed, proportion, mening og nonsens, orden og uorden, visdom og vanvid.

men ligesom det den ene kan synes er godt, kan den anden synes er dårligt, ligesådan kan det som en synes er i orden, rimeligt, fair og fornuftigt, det kan en anden synes er flippet, akavet og skruet.

påstanden om at noget er fornuftigt, rimeligt og acceptabelt, er baseret på vurdering og skøn, og dermed på gemyt, erfaringer og subjektiv fornemmelse, og kan ikke reduceres til begrundelser, forklaringer eller argumenter.

som begreberne anvendes her, er en subjektiv relatering af fornuft ikke en negation af fornuft, og en subjektivt funderet fornuft, eller en subjektiv fornuft, er ikke en selvmodsigelse.

5. udvikling/afvikling af fornuft

1.

sans og fornuft er anlæg og kapaciteter som vi har som mennesker.

tingene og forholdene kan være sådan at vi siger: hvor godt, hvor rimeligt, hvor fornuftigt: tingene hænger sammen og danner mening, vi ser skønheden og visdommen, der træffes indsigtsfulde og rimelige afgørelser, prioriteringer og greb bekræfter vores syn og høreelse, vores fornemmelse for ret og vrang og fairness: der bliver talt til det bedste i os, vi styrker sansen for godt og skidt, vi udvikler fornuften.

2.

men det kan være at der tales ikke: til fornuften, men: fra fornuften: urimeligheder betaler sig og vi får smag for fidusen og ikke for smagen.

hvis det vi ser ikke er tingenes visdom, men tingenes åbenbare meningsløshed, så kan det ske at mennesker mister sansen for ret og rimeligt, godt og ondt, og evnen til at se forskel: halvt om halvt og mere og mere mister de fornuften.

historien beretter om en hest der blev valgt til konsul i antikkens Rom, og i middelalderen blev et æsel valgt som pave i Avignon. opvisninger i aparte forvrængninger og åbenbar

nonsens. her tales ikke til fornuften, der tales til at jage fornuften ud af huset.

6. rationalitet

1.

almindelig fornuft er baseret på smag, vurdering og subjektiv fornemmelse.

rationalitet er systematisk fornuft: på baggrund af forudsætninger, præmisser og aksiomer, kan der produceres påstande og konklusioner, der er rationelle netop ved henvisning til disse forudsætninger.

2.

med givne forudsætninger, præmisser og aksiomer, kan vi temmelig stringent udlede påstande og konklusioner.

disse påstande og konklusioner kan synes uafviselige. men vi må spørge: hvor megen vægt og gyldighed har forudsætningerne, disse præmisser og aksiomer? er de rimelige og fornuftige, eller er de hen i vejret?

hvis b er en overbevisende og korrekt udledning ud fra a , så står dog tilbage at spørge: hvordan er beskaffenheden af a ?

3.

værdien af rationelle konklusioner og påstande, beror på værdien af de anvendte forudsætninger, præmisser og aksiomer.

præmisser og aksiomer er mere eller mindre behændige antagelser, som vi med fordel kan belyse og eksplicere, sådan at vi kan veje og vurdere disse præmisser og aksiomer, og se hvor vægtige og plausible de er.

denne vurdering beror på skøn, fornemmelse, altså den subjektive fornuft, den subjektive fornemmelse.

det vil sige at værdien af rationelle argumenter og påstande beror på de anvendte præmisser og aksiomer, og værdien af disse præmisser og aksiomer beror på et skøn, en vurdering, en subjektiv fornemmelse.

4.

det syllogistiske resonnement blev beskrevet i antikken, var meget udbredt i senmiddelalderen og er kendt også fra Ludvig Holbergs ”Erasmus Montanus”.

hvis vi ved at alle filosoffer er sygelige, og vi ved at Sokrates er filosof, så er det en let sag at udlede, at Sokrates er sygelig.

”alle filosoffer er sygelige” er den store, omfattende præmis, ”Sokrates er filosof” er den lille specifikke præmis.

der er imidlertid en vanskelighed ved de store, omfattende præmisser, at de ofte er generaliseringer, og dermed ganske tilnærmelsesvis og usikre sandheder.

hvis vi siger: ”alle filosoffer er sygelige”: skal vi så undersøge alle de filosoffer der har været, og alle dem der er, og helst ikke springe for mange over, og hvad med dem der kommer? eller må vi ret væk sige: hvis de er sunde og raske, så er de simpelthen ikke filosoffer.

5.

der er aksiomer og præmisser, og der er forsvarlige udledninger herfra og til de anførte konklusioner og påstande: det hænger sammen, det er rationelt, som resonnement, som system: men er det fornuftigt? helt og aldeles, eller til en grad, eller slet ikke?

et resonnement kan være upåklageligt rationelt og samtidigt totalt kukket.

man kan excellere i aksiomer, præmisser og konklusioner, så man ganske mister fornuften.

det kan siges: det er rationelt, derfor er det fornuftigt.

nok ikke fornuftigt sagt.

6.

vel ganske meget af det der står som filosofisk indsigt og holdbare positioner, står på baggrund af vurdering, skøn, efter kritisk anskuelse.

for eksempel har der siden filosofiens grundlæggelse i det gamle Grækenland været enighed om at ad hominem-argumentet er ugyldigt: det der tæller er hvad der bliver sagt, ikke hvem der siger det.

hvis den person der udtaler sig er en lommetyv fra Kreta, er det ikke gyldigt derfra at slutte, at det der bliver sagt er sludder og vrøvl, og hvis den person der udtaler sig er bankdirektør i Frankfurt, er det ikke gyldigt derfra at slutte, at det der bliver sagt er dyb indsigt og eviggyldig sandhed.

denne filosofiske position hviler klart nok ikke på noget faktum eller nogen subtil rationel kalkule: den er udtryk for almindelig kultiveret fornuft, vurdering og skøn, hos ganske mange mennesker, over ganske lang tid, og næppe nogen vil seriøst anfægte denne position. dette løjerligt forskelligt fra den mere dagligdags verden, hvor argumentet på manden ofte synes at være det eneste og afgørende argument.

7. objektiv fornuft

1.

er en objektiv fornuft mulig?

en objektiv fornuft forudsætter objektivt givne præmisseser og aksiomer: hvis præmisseser og aksiomer ikke er objektivt givne, men givne efter vurdering, skøn og smag, så vil selv de mest fornemme formelle konklusioner og påstande ud fra disse forudsætninger – ligesåvel være givne efter vurdering, smag og skøn.

når vi har præmisseser og aksiomer, der er givne som selvind-

lysende, som faktisk indsigt, eller som åbenbaring, og altså er objektive, uomgængelige og indiskutable, og når vi videre har konklusioner og påstande, der er udledt korrekt, entydigt og med vished fra disse forudsætninger, så har vi en objektiv fornuft, en rationalitet der ikke refererer sig til vurdering og subjektiv fornuft.

et sådan objektiv resonnement uddrager sig subjektiv vurdering: der er intet man kan veje, vurdere og smage på, ligesom man må tage forudsætningerne som inanfægteligt givne, må man tage de konklusioner og påstande der uddrages af forudsætningerne, entydigt og med vished, som også inanfægteligt givne.

2.

rationelle resonnementer kan være slørede og mørkelagte: man ser ikke ganske hvordan der nås til de anførte konklusioner og påstande, og præmisser og aksiomer kan være svævende og underforståede, så ingen har mulighed for at anskue og vurdere gyldigheden af disse præmisser og aksiomer.

et sådant rationelt resonnement kan fremstå som objektivt og uomgængeligt, netop fordi det henligger i mørke.

idet resonnement belyses, og præmisser og argumentationsgang kan følges og vurderes, kan det vise sig, at dette tilsyneladende objektive resonnement faktisk er aldeles baseret på vurdering og enfoldig subjektiv fornuft.

8. tesen.

1.

Aristoteles nævner følelsen af glæde/smerte der ledsager adfærd.

udfra dette konstruerer eller antager vi subjektet: vi føler glæde/smerte ved adfærd i forhold til subjektet.

subjektet er basis for følelsen af glæde/ smerte ved adfærd. vi har dette subjekt og dermed mulighed for, subjektivt, at føle glæde/smerte ved adfærd.

2.

i fortsættelse af følelsen af glæde/smerte der ledsager adfærd, nævner vi erfaringer ved adfærd ledsaget af glæde/smerte, gode og dårlige erfaringer, akkumulering af erfaringer og bearbejdning af erfaringer til værdier og ethos, allesammen kategorier der kan refereres til subjektet og subjektiv fornemmelse.

vi har mulighed for at styre og regulere vores adfærd, med feedback i glæden/smerten ved den faktiske adfærd, og vi har mulighed for stadigt at vurdere og korrigere vores værdier og ethos, dette også kategorier der kan refereres til subjektet og subjektiv fornemmelse.

videre hævder vi at sansen for proportioner, ret og rimeligt, godt og skidt, og enfoldig fornuft, er baseret i subjektet og subjektiv fornemmelse, altså subjektive kategorier.

vi hævder subjektet og den subjektive fornemmelse, og hævder de nævnte kategorier som subjektive: funderet i subjektet og subjektiv fornemmelse.

9. negation af tesen.

den anførte tese kan uden videre benægtes. det kan hævdes at vi ikke har sådan noget som ”subjekt” og ”subjektiv fornemmelse”, og derfor ikke kan have ”subjektive kategorier” som glæde/smerte ved adfærd, gode og dårlige erfaringer og udvikling af praksis, opbygning af værdier og ethos, og en selvstyring af vores adfærd.

vi har ikke og kan ikke have en følelse af glæde/smerte ved vores adfærd: hvordan skulle vi kunne føle glæde/smerte ved vores adfærd? i forhold til vores subjektivitet? i forhold til en egenfølelse? nonsens.

adfærd ledsages ikke af en følelse af glæde/smerte for den der udviser adfærden, adfærden har ingen kvalitet: om man gør det ene eller det andet er hip som hap, man føler hverken glæde eller smerte ved det: adfærden er kold.

en jukeboks der spiller ”Strangers in the night” eller ”All along the Watchtower”, gør det med lige stor glæde/smerte som den spiller alt muligt andet, og for så vidt glæde/smerte rører det ikke en vaskemaskine om den vasker uldvask eller kogevaske.

følgelig kan vi ikke gøre erfaringer i retning af: det kunne jeg lide, det lå godt for mig, eller: det var saftsuseme ubehageligt, det var ikke lige mig.

og vi kan ikke manøvrere og styre vores adfærd og udvikle praksis i forhold til hvordan vi har det med vores adfærd: en subjektiv dannelse er en umulighed.

en fornemmelse af smag, godt og ondt, ret og rimeligt, fornuftigt og akavet, kan ikke være baseret i en subjektiv fornemmelse, for der findes ikke en sådan subjektiv fornemmelse.

der findes intet subjekt og ikke nogen subjektiv fornemmelse, og derfor er disse kategorier: glæde/smerte ved adfærd, gode og dårlige erfaringer, udvikling af praksis, værdier og ethos – i et subjektivt perspektiv – fiktioner uden mening.

10. tesen: ja/nej

1.

er der et element af subjektiv fundering i smag, erfaring og ethos? et gran, et fnug?

hvis ja – kan det øves, trænes og udvikles.

har vi gyldne, rige anlæg for en sådan subjektiv fundering, eller er disse anlæg fattige og svage? eller måske er disse anlæg forskelligt fordelt, sådan at nogle har stærke anlæg for en sådan subjektiv fundering, og andre kun svage og sporadiske anlæg?

hvis ja – kan disse anlæg trænes, øves og udvikles.

men hvis vi ikke har sådanne anlæg, hverken i større eller mindre målestok, ikke et strejf, ikke en anelse, vi har dem simpelthen ikke, så kan vi klart nok ikke træne og udvikle disse anlæg: disse anlæg er der ikke, og kan derfor ikke trænes og udvikles.

2.

hvis vi har anlæg for subjektiv fornemmelse og subjektiv fundering af smag, erfaring og ethos, kan disse anlæg udvikles, trænes, og de kan afvikles, afskaffes, ruineres.

hvis vi sætter at vi faktisk har disse anlæg, men at disse anlæg negeres og ignoreres, så vil der ske det, at med den ene hånd bliver disse anlæg ikke udviklet og fremelsket, og med den anden hånd, med helt andre vinkler i fokus, vil disse anlæg erodere og atrofiere, blive aflært og afviklet.

IV.

1. individ og adfærd

1.

adfærd er livsytringer som de kan iagttages og registreres på film og lydbånd.

hvad et individ gør og siger, og hvordan vedkommende gør det, spiser og sover, arbejder, griner, skælder ud, råber hurra eller sidder og hænger med hovedet, er adfærd.

vi kan tale om et individs adfærd fra 1. september 1986 til 1. september 1987. alt hvad individet foretager sig i dette år, samtlige livsytringer, er individets adfærd i dette år. hvis man filmede individet 24 timer i døgnet året igennem ville man have en fin og komplet redegørelse for individets adfærd i dette år.

2.

når man taler om handlinger er der ofte tale om aktivitet. adfærd er ikke nødvendigvis umådelig aktivt.

at sidde i en stol og slumre vil man næppe kalde en handling, mens det må betegnes som adfærd.

at lave et bord, eller bestige Mount Everest, vil man kalde handlinger, men at lave et bord og at bestige Mount Everest er også adfærd.

det kan gøre sig gældende for handlinger at de ikke sluttes af og bliver færdige handlinger. tilbage bliver en givet mængde adfærd.

manden som sætter sig for at bestige Mount Everest, men får dysenteri i New Delhi og må flyve hjem, får ikke i denne omgang gjort sin handling færdig, han får ikke besteget Mount Everest, og der er altså tale om en ufærdig handling. men han har udvist en mængde adfærd, som at forberede bjergbestig-

ningen, tage til New Delhi og lægge sig i sengen med dysenteri, forklare sig til læger, og endelig humpe ombord i flyvemaskinen for at tage hjem og blive rask.

når man udfører en handling kan man være i den situation at man forklarer andre hvad det er man foretager sig, for at det man faktisk foretager sig, ens adfærd, ikke skal forekomme dem helt tåbelig. manden der vil bestige Mount Everest og går i specialforretninger for at købe telt og hakke og støvler, vil måske forklare at denne indkøbsadfærd er et led i et større projekt, nemlig dette at bestige Mount Everest.

handlinger er ofte båret af en ide, en hensigt, eller et projekt. handlingen viser sig ved at man har en særlig ide med sin spredte og for andre måske uforståelig adfærd, eller en hensigt, et projekt. den spredte, tilsyneladende usammenhængende adfærd er båret af, eller bundet sammen af en ide, en hensigt eller et projekt, og dette er netop handlingen. på den måde kan vi sige at forskellig adfærd kan være dele af en handling, adfærden går i en bestemt retning, mod en ide, en hensigt, et projekt, man forbereder en handling, som hvis den lykkes er en fuldgjort, færdig handling.

således er handlingen vanskelig at betragte nøgternt, for eksempel med filmoptagelser og lydoptagelser, for der registrerer vi kun adfærden, ofte spredt og tilsyneladende meningsløs.

vi kan sige at handlinger knytter ellers spredt adfærd sammen i blokke. men vi kan sagtens betragte adfærd uden at se den i blokke som handlinger, men alene som livsytringer, visse ting som individer gør på særlige måder. ideer, hensigter, projekter som de har, handlinger som de forbereder og fuldfører mens de udviser adfærd, er iogforsig ligegyldige. vi taler derfor om adfærd og ikke om handlinger.

3.

hvis individerne A, B, C, og D efter tur slår et 5 centimeter langt søm i en væg med den samme hammer, vil de ikke slå sømmet i på den samme måde: de vil stå forskelligt, bruge forskellige bevægelser.

ligesådan hvis individerne A, B, C, og D efter tur hælder mælk fra en kande over i et glas og tilbage i kanden, eller sætter fire stole op på et bord og tager dem ned igen, eller står på eet ben og galer som en hane.

når en række individer gør det samme kan man se at de gør det på forskellig måde. den samme adfærd, som at slå et søm i væggen, hælde mælk i glasset osv, vil blive udført forskelligt af de forskellige individer. adfærden vil variere fra individ til individ.

4.

hvad et individ gør, og måden det gør det på, er udtryk for individet.

Ludvig Holberg sidder og taler med en dame om hvad der sker i København.

Ludvig Holberg går op og ned ad gulvet med hænderne på ryggen.

Ludvig Holberg sidder i en stol ved kaminen og læser i en bog

disse forskellige former for adfærd som Ludvig Holberg udviser er udtryk for personen Ludvig Holberg.

Lord Nelson udviste de mest forskelligartede former for adfærd. snart var han på broen under et slag, snart var han hjemme hos Lady Hamilton, snart var han i admiralitetet, snart var han i sin klub, snart spiste han morgenmad, snart bandt han sin halsklud, snart holdt han festtale.

alle disse forskellige former for adfærd, hvad Lord Nelson gjorde og måden han gjorde det på, var udtryk for personen

Lord Nelson.

det kan siges at et individs adfærd er udtryk for barndomsforhold, karakterskavanker og så videre.

for eksempel kan det siges at de forskellige former for adfærd som Ludvig Holberg udviste, var udtryk for hans svagelighed, hans begavelse, hans flid, eller hans nysgerrighed, men samtidig var Ludvig Holbergs adfærd vel slet og ret udtryk for individet Ludvig Holberg.

ligesådan kan man sige i det uendelige at Lord Nelsons adfærd var udtryk for hans trang til eventyr, hans ærgerrighed, hans enøjethed, men, mener vi, samtidig simpelthen udtryk for individet Lord Nelson.

5.

Søren Kierkegaard talte om at blive sig selv, være sig selv, vælge sig selv, måske til forskel fra dette at fornægte sig selv, fravælge sig selv eller opgive sig selv: »det store er ikke at være dette eller hint, men at være sig selv.«

hvor man til daglig føler at man er sig selv, eller hvor man for en stund føler at man er sig selv, må man formode, at den adfærd man udviser i høj grad repræsenterer en selv, i høj grad er i overensstemmelse med en selv: man er i høj grad sig selv i sin adfærd.

hvor man over en længere periode eller momentvis føler at man i meget ringe grad er sig selv, måske er ude af sig selv eller ved siden af sig selv eller helt fra sig selv, må man formode at man i ringe grad er sig selv i den adfærd man udviser: adfærden repræsenterer i ringe grad en selv, adfærden er kun i ringe grad i overensstemmelse med en selv.

herfra er der ikke langt til at sige: et individ er mere eller mindre sig selv i sin adfærd, adfærd er højere eller lavere autentisk for det individ der udviser adfærden.

det vil sige at uanset hvad et individ gør, så er denne adfærd

et højere eller lavere autentisk udtryk for individet: om individet slår søm i væggen, samler på frimærker, er stor på den eller lille på den, er grov eller fin, og uanset hvad individet har af motiver, projekter og fikse ideer, og uanset de nærmere omstændigheder, så er individets faktiske adfærd et højere eller lavere autentisk udtryk for individet.

påstanden er altså forskellig fra den påstand, at hvad vi end gør og hvordan vi gør det, så er vi lige meget og lige lidt os selv i adfærden.

Lord Nelson var mere eller mindre sig selv i sin adfærd, hans adfærd var højere eller lavere autentisk i forhold til ham selv, individet Lord Nelson.

spørgsmålet er ikke her om Lord Nelson i sin adfærd var mere eller mindre autentisk som admiral, som englænder eller som mand.

6.

vi er mere eller mindre os selv i vores adfærd, adfærden er højere eller lavere autentisk: vi kan se os selv i adfærden, vi kan lære os selv at kende gennem vores adfærd.

når jeg udviser en adfærd der er højt autentisk, hvor jeg i høj grad er mig selv i adfærden, kan jeg i rigt mål se mig selv i adfærden, og kan i rigt mål lære mig selv at kende gennem adfærden.

når jeg udviser en adfærd der er lavt autentisk, hvor jeg kun fattigt er mig selv i adfærden, kan jeg kun fattigt lære mig selv at kende gennem adfærden.

7.

vi er mere eller mindre os selv i vores adfærd, adfærden er højere eller lavere autentisk: vi kan se os selv i vores adfærd og kan lære os selv at kende gennem vores adfærd. og: vi kan se andre i deres adfærd, vi kan lære andre at kende gennem deres adfærd.

når A og B er sammen, og Bs adfærd er højt autentisk og B i rigt mål er sig selv i sin adfærd, kan A i rigt mål se B i Bs adfærd, og kan i rigt mål lære B at kende gennem Bs adfærd.

når A og B er sammen, og Bs adfærd er lavt autentisk og B kun i ringe grad er sig selv i sin adfærd, kan A kun se B fattigt i Bs adfærd, og kan kun fattigt lære B at kende gennem Bs adfærd.

2. to linjer fra Aristoteles

1.

Aristoteles siger at adfærd ledsages af glæde/smerte: hvad vi end gør er det ledsaget af en følelse af glæde/smerte.

som kan formuleres: adfærd er højere eller lavere tilfredsstillende for den der udviser adfærden: frydefuld glædelig adfærd er højt tilfredsstillende, og pinagtig smertelig adfærd er lavt tilfredsstillende.

her hævdes det at adfærd er udtryk for os selv: vi er mere eller mindre os selv i vores adfærd: adfærden er i skiftende grad autentisk i forhold til os selv, som vi er givet med gemyt, naturel og ejendommelighed.

så vi kan sige: når vi i rig grad er os selv i en adfærd, er adfærden højt tilfredsstillende.

og: når vi i ringe grad er os selv i en adfærd, er adfærden lavt tilfredsstillende.

det vil ikke være rimeligt at sige, at når vi i rig grad er os selv i en adfærd, er adfærden lavt tilfredsstillende.

eller: når vi i ringe grad er os selv i en adfærd, er adfærden højt tilfredsstillende.

ligesom det vil være akavet hvis de to forhold er uden forbindelse: at dette, at vi er mere eller mindre os selv i en adfærd, er uden forbindelse med dette, at adfærden er højere eller lavere tilfredsstillende.

2.

Aristoteles taler i sin metafysik om potentiel og aktualitet: det mulige og det virkeliggjorte, som rosenfrøet der kan blive til en busk, og larven der kan blive til en sommerfugl.

og, kan vi sige: mennesket er givet som potentiel og bliver til en givet virkeliggørelse af dette mulige.

på denne linje kan vi sige: vi virkeliggør vores mulige i den adfærd som vi udviser, i og med at vi udviser adfærd, aktualiserer vi vores potentiel.

så: vi udtrykker os i vores adfærd, vi er os selv i vores adfærd: vi virkeliggør vores mulige i vores adfærd.

og videre: i en adfærd, hvor vi rigt er os selv i adfærden, der aktualiserer vi potentielt rigt i adfærden.

og i en adfærd, hvor vi fattigt er os selv i adfærden, der aktualiserer vi potentielt fattigt i adfærden.

det vil ikke være rimeligt at sige, at i en adfærd, hvor vi rigt er os selv i adfærden, der aktualiserer vi potentielt fattigt i adfærden.

eller: i en adfærd, hvor vi fattigt er os selv i adfærden, der aktualiserer vi potentielt rigt i adfærden.

ligesom det vil være akavet hvis de to forhold er uden forbindelse: at dette, at vi er mere eller mindre os selv i vores adfærd, er uden forbindelse med dette, at vi aktualiserer vores potentiel mere eller mindre rigt i vores adfærd.

3.

de to aristoteliske linjer, glæden/smerten ved adfærd og aktualisering af potentielt, kan altså føres sammen:

i en adfærd hvor vi rigt er os selv i adfærden, og adfærden er højt tilfredsstillende, der aktualiserer vi potentielt rigt i adfærden.

i en adfærd, hvor vi fattigt er os selv i adfærden, og adfærden er lavt tilfredsstillende, der aktualiserer vi potentielt fattigt i adfærden.

Noter

s. 8: Aristoteles: ”Den nicomacheanske Etik” bog I, 8 og bog X, 5, efter ”The Nicomachean Ethics of Aristotle” ved sir David Ross, London 1972, side 16, 257, 259, 260.

S. 23, 24, 25 efter Plato: Staten, bog 8 og 9, efter Plato: The Republic, ved H.D.P. Lee, 1955, og Platons Skrifter bd. V, ved Carsten Høeg og Hans Ræder, 1954.

s. 67 Søren Kierkegaard: ”Enten-eller”, samlede værker bd. 3, 1962, s. 167.

s. 70: Aristoteles: Metaphysics I-IX, ved Hugh Tredennick, Loeb Classical Library, 1975 (s. 455, 57).

hvis nogen vil sponsorere at mine tekster, de som er anført som færdige, i maskinskrevet version, hakkebrædt, blev overført til maskinsætning, og på den måde kunne glide ind på hjemmesiden her, plus kunne foreligge i en nydeligt sat printet version, ja så, skulle de være meget velkomne.

Jan Torstenson

digte.

nu nu nuerne, 24 sider, 1991

hug en hæl, klip en tå, 30 sider, 2002

nok er nok nok, 20 sider, 2005

en mand er et ord, 17 sider, 2010

Bounty i isen ved Newfoundland, 20 sider, 2013

filosofi.

ethos-polis.

1. den aristoteliske etik, 79 sider, 2002

2. en subjektiv etik, 49 sider, 2003, 2014

3. set og adfærd. fra Emile Durkheim til Platons
makrosociologi, 65 sider, 2005

4. civiltilstanden, 64 sider, 2006, 2008

episteme.

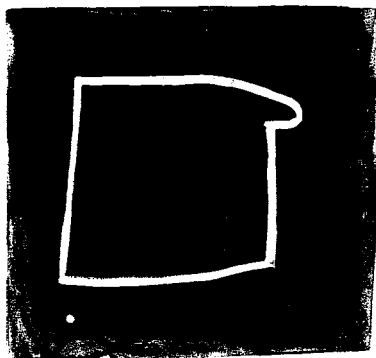
1. logiske relationer, 67 sider, 2009

2. sekvenser af målinger, empiri, 69 sider, 2010

PROSIT

Voldbjergvej 31, 6950 Ringkøbing

www.jantorstenson.dk

Aristoteles siger at adfærd er ledsaget af en følelse af glæde/smerte.

herfra kan vi konstruere et subjekt: vi har dette subjekt og dermed muligheden for, subjektivt, at føle glæde/smerte ved adfærd.

og vi kan have erfaringer ved adfærd ledsaget af glæde/smerte, gode og dårlige erfaringer, og bearbejde erfaringer til værdier og ethos, kategorier der kan refereres til subjektet og subjektiv fornemmelse.

også en sans for proportioner, stort og småt, ret og rimeligt, godt og skidt, og enfoldig fornuft, kan refereres til subjektet og subjektiv fornemmelse.

PROSIT

tredje udgave

marts 2014